

som det blir stadig vanskeligere å finne verdier, idealer og tradisjoner som kan binde et slikt samfunn sammen. Det er snart ikke den minoritet eller den marginalitet som ikke moderne nordiske kulturforskere har beskrevet med innlevelse og forståelse. Spørsmålet om sosiale og kulturelle – for ikke å si nasjonale! – fellesverdier har de derimot latterliggjort eller veket unna. Nils-Arvid Bringéus tar heller ikke opp denne typen spørsmål, men det er nærliggende å nærme seg dem i lys av det som er temaet for denne boken: Hvilken status kan det ”kyrkolivet” som beskrives i denne boken, ha eller få i morgendagens svenske samfunn? Er det på vei mot historisk og språklig glemsel eller latterliggjøring, eller kan det tenkes å fungere som utgangspunkt for ny tenkning rundt identitet, historisk erindring og kollektiv tradisjon?

Denne anmelder har ikke svarene på spørsmål som dette. Men som alltid, er kanskje spørsmålene viktigere enn svarene.

Arne Bugge Amundsen, Oslo

*Signums svenska kulturhistoria. Medeltiden.* Jakob Christensson (red.). Bokförlaget Signum, Lund 2004. 543 s., ill. ISBN 91-87896-66-4.

*Signums svenska kulturhistoria. Renässansen.* Jakob Christensson (red.). Bokförlaget Signum, Lund 2005. 509 s., ill. ISBN 91-87896-73-7.

*Signums svenska kulturhistoria. Stormakts-tiden.* Jakob Christensson (red.). Bokförlaget Signum, Lund 2005. 639 s., ill. ISBN 91-87896-75-3.

Den ambitiøse satsningen av Signums bokförlag att ge ut sammanlagt åtta fylliga band om svensk kulturhistoria med en utgivningshastighet av två band om året, har hittills resulterat i tre band omfattande cirka sexhundra år från medeltid till stormaktstid. I reklamladet for bokverket säger sig redaktören, som svar på frågan varfor en ny svensk kulturhistoria, vilja förmedla de nya perspektiv och insikter som den senaste forskningen på kulturhistoriens område tillägnat sig. Nyorienteringen innebär ett interesse for ”allmänmännsliga ämnen som synen på familjen, kärleken och sexualiteten eller livet och döden. Mer än förr reflekterar vi över frågor om identitet och etnicitet liksom hur förhållandet mellan människa och natur sett ut”. Det som särskilt skall lyftas

fram är vardagliga erfarenheter, kulturella identiteter och människor i marginalen. Gemensamt for ämnena anges vara att de skall visa vad som ”givit ramarna for hur den enskilda människan kan leva och söka mening i tillvaron”.

Då den första delen om *Medeltiden* kom ut 2004, var vi flera som frågade oss om kulturhistorien verkligen lämpade sig for praktverk som detta. Var det egentligen något nytt som presenterades eller främst en mycket lös sammanställning av tidigare publicerade kunskaper utan en problematisering av hur förändringar i synen på medeltiden skapat olika slags historieskrivning i olika tider? I inledningen till första delen redogör Jakob Christensson, docent i idé- och lärdomshistoria vid Lunds universitet, for såväl den första tid under 1800-talet då begreppet kulturhistoria etablerades som det som under senaste decennierna gått under beteckningen den nya kulturhistorien. Kulturhistorien är i opposition mot den gängse historieskrivningen och redan i det första bandet skulle man vilja se en sammanhållen linje som skulle kunna sägas vara kulturhistorisk. Själva begreppet kultur som är avgörande i kulturhistorien vare sig den avser ett analytiskt, ett metodologisk eller helt enkelt ett beskrivande förhållningssätt, borde definierats och diskuterats. Visst tar de etnologiska bidragen, som Nils-Arvid Bringéus om klockringning som sinnesupplevelse, självfallet sin utgångspunkt i människors vardag, i seder och bruk, liksom Janken Myrdals om livet på landet. Även Roger Qvarsells artikel om läkekonst och innebörden av att vara sjuk, fattig och gammal på medeltiden förmår se perspektiven också underifrån, liksom Birgitta Odéns, som ställer frågor om hur gamla människor kan tänkas ha levat under medeltiden. Men när Dick Harrisons bidrag om medeltidens politiska kultur handlar om krig och kungar, vad skiljer den då från annan historieskrivning? Det kulturella sammanhang som de olika bidragen befinner sig i är inte tydligt, inte heller den tidsmässiga avgränsningen.

Är utgångspunkten liksom for den tidiga kulturhistorien ett utvecklingstänkande med en kultursyn som vill visa hur vi människor skulle ha blivit alltmer civiliserade varelser eller är det en metodologisk utgångspunkt som vill visa att t.o.m. den enklaste lilla detalj kan säga mycket även om stora sammanhang? Hur meningsfullt är det att i vår tid ge ut just en *svensk kulturhistoria*. Hur svenska var normer, vanor och traditioner på medeltiden? Och visst finns det anledning att införliva Skåne då man idag skriver svensk kulturhistoria, men ingenstans problematiseras hur det gick till att göra Skåne svensk.

Bristen på problematiseringar får också konsekvenser för synen på etnicitet, nationalism och patriotism. Inget nämns om vad som motiverar en avgränsning till det etniskt svenska. Det icke-svenska beskrivs i termer av främlingar.

Förvisso gläds man åt återgivningarna av det rika källmaterial som bilderna från medeltiden utgör, inte minst i kyrkornas målningar, men ännu bättre hade det varit om de varit ordentligt reproducerade. De få färgbilderna håller hög kvalitet, men många bilder är svartvita, mycket små och återgivna på papper av dålig kvalitet.

Förutom bilden brukar den materiella kulturen, föremål av olika slag, användas i tolkningar av vad man åt, hur man bodde, hur man klädde sig etc. under medeltiden. Men den föremålsbaserade kunskapen återfinns bara i Peter Carellis artikel om den tidiga staden.

Då jag får det andra bandet, om *Renässansen*, i min hand öppnar jag förväntansfullt inledningen för att se hur Christensson nu går vidare i sina ambitioner att anamma de nyaste kulturhistoriska perspektiven. Jag finner en historieskrivning som saknar såväl kulturella perspektiv som en ansats till vardagsskildringar. En rad välkända män i kunglig skepnad möter mig i stället. Det handlar till och med om "diktarkonungar" och "fadersfigurer". Den nya och annorlunda historieskrivningen, värdig den nya kulturhistorien, återfinns i flera av de enskilda bidragen. Där skildras både folkligt motstånd mot överheten, vardagliga traditioner och fester, folkliga föreställningar och arbete i de mellansvenska gruvorna. I ett avsnitt om hur man lekte och idrottade förr får vi veta att såväl snöbollskrig som fäktuppvisningar förekom under renässansen. Matvanor och fastlagsfester, majfirande och riddardubbingar avhandlas också. Men särskilt stort utrymme ges lag och rätt, kyrka, religion och politik. Man frågar sig då vad som skiljer kulturhistoria från rätts historia, kyrkohistoria, religionshistoria eller den gängse politiska historien? Synnerligen läsvärda betraktelser som Allan Ellenius om miljö och mentalitet i stormaktsväldets huvudstad vill man inte vara förutan, men vad gör detta till kulturhistoria?

Att "den lärda kulturen" får större utrymme än den folkliga är inte att förundras över när en lärdomshistoriker är redaktör, men samtidigt anges att den inte egentligen behöver ingå då det finns flera tillgängliga översiktsverk och handböcker i ämnet.

Lanseringen av det tredje bandet om *Stormaktstiden* sker med hjälp av klassisk historieskrivning om rikets positioner, trettioåriga kriget, politiska oroligheter, adel och europeiska perspektiv. Inget sägs i Christenssons

inledning om varför epoken ur kulturhistorisk synvinkel skulle vara just stormaktstid eller vad som motiverar att det främst är synen på olika företeelser som står i förgrunden, inte företeelserna i sig. Men ändå är det först i den här delen som man kan skönja en någorlunda sammanhållen kulturhistorisk skrivning. Medan Christensson inledningsvis beskrivit hur svårt det är att nå kunskap om vanliga människors vardag, visar Eva Österberg här att det finns källmaterial att tillgå även för äldre tid som gör det möjligt att ge fullödiga kulturhistoriska beskrivningar i begreppets bästa betydelse. Vid tingen förhandlade många människor om vad som var rätt och fel, ont och gott, helt enkelt vad som skulle vägleda de mellanmänskliga relationerna. Därmed blir också protokollen från förhandlingarna vid landets häradsrätter till, som Eva Österberg uttrycker det, "rena fynden för forskare som velat göra kulturanalyser av olika slag". Här återges berättelser om vilka värderingar som rådde i tiden och därmed enligt vilka normer människor levde. Här blir just den vardagliga kultur som kulturhistorien säger sig vilja skildra tillgänglig för oss även för äldre tid. På liknande sätt beskriver Kekke Stadin könsordning, hushållets hierarki och betydelsen av äktenskapet som ett sätt att stadfästa sociala relationer.

I Lars Magnussons artikel om den svenska bruksmiljön och brukskulturen blir det tydligt hur det går till att skriva kulturhistoria. Även om källmaterialet också här tvingar författaren att främst beröra större allmänna sammanhang, som betydelsen av handelskapitalismens framväxt för den expanderande svenska staten, lyckas han också förmedla något om de sociala relationer mellan människorna som skapade den särskilda miljön och kulturen vid bruken, i beskrivningar av arbetet vid härden eller arbetarbostädernas utformning, skolgång och i vallonernas betoning av sin yrkesskicklighet. Magnusson ifrågasätter den homogena hjältesagan om valloninvasionen och menar att bland de hundratals järnbruk som fanns runt om i landet var det bara några som präglades av det dyra vallonsmidet. Han skildrar också differentieringen i social status vid bruken i olika klasser, där brukssmederna utgjorde ett slags medelklass, men där det också fanns en stor underklass av arbetare och pigor. Han beskriver vardagen i hemmen, där kvinnorna styrde livet. Magnusson ser också livet vid bruken underifrån. Och den typiskt patriarkala strukturen är inte något typiskt för bruken, menar han. Den fanns i hela det förindustriella samhället.

Gunlög Fur diskuterar med utgångspunkt i bilden av den vanlige svensken hur svenskarnas självsyn kan ha

sett ut under stormaktstiden, en tid av stor invandring, då Sverige var ett mångfasetterat samhälle. Genom att visa hur gränsen mellan människor drogs i vardagligt tal om främlingar diskuterar hon hur den svenska identiteten formades i kontakter med både yttre och inre främlingar. Hon diskuterar också samernas plats i stormaktstidens historieskrivning som en spegel för det överciviliserade svenska livet: ”materialismen och självrättfärdigheten hos de svenska kontrasteras mot samernas enkla dygder” (s. 359).

Det är inte de enskilda bidragen i volymerna som inte håller måttet. De flesta av dessa är alldeles utmärkta essäer eller kunskapsöversikter i intressanta ämnen. Problemet i detta översiktsverk är att de olika delarna inte har integrerats, inte heller har begreppet kulturhistoria problematiserats eller definierats. Det är således redigeringen det finns anledning att ifrågasätta, inte de enskilda bidragen. När Anna Götlind skriver om gruvnäringen under medeltiden i boken om renässansen, frågar man sig om det inte hade passat bättre att göra det i medeltidsdelen av verket. Hennes bidrag är som sådant mycket intressant, inte minst när hon beskriver gruvan som kvinnligt väsen. Men när denna artikel avbryts mitt i ett resonemang om de många finska arbetarna vid Bergslagens gruvor, med illustrationer från Kalmar slott idag, då blir läsaren mycket irriterad. Redaktören borde ha förklarat för läsaren vad detaljer av stuckaturtaket i en av Kungs(ge)makets fönsternischer gör i detta sammanhang. Lika udda ter sig slottsgemak, timmerhus och målade tak bland måltidsbeskrivningarna i Ingrid Nordströms artikel.

Att noterna avskiljts från litteraturreferenserna och återfinns på olika ställen längst bak i böckerna gör dem onödigt svårtillgängliga. Personregistret avslöjar också något annat än den vardagliga kulturhistorien. Här är det de gängse historiska portalfiguerna som lyfts fram.

I en tid när allt fler historiker väljer att kalla sig kulturhistoriker för att betona kulturanalysens betydelse och etnologer gör detsamma för att betona det historiska perspektivets betydelse i kulturanalysen, finns det anledning att ställa stora förväntningar på ett verk som kallar sig den svenska kulturhistorien. Syftet med denna påkostade satsning bör väl för redaktören vara att möta det stora intresset för s.k. vanliga människors vardagsliv i historien med såväl kulturanalytisk noggrannhet som en genomarbetad insiktsfull redigering? Kunde vi inte förvänta oss något slags diskussion som visade att medarbetarna samverkat i att försöka skriva just kulturhistoria, inte bara lämnat sina i och för sig utmärkta

bidrag till en allmän sammanställning som skulle kunna bindas samman med de flesta slags historieskrivning? Vad är det Christensson vill skildra?

*Birgitta Svensson, Stockholm*

*Philochoros 125 år.* Minnesskrift utgiven av föreningen Philochoros. Redigerad och kommenterad av Katarina Korsfeldt och Mats Wahlberg. Uppsala 2005. 183 s., ill. ISBN 91-631-7396-4.

Folkdansföreningen *Philochoros* i Uppsala firar sitt 125-årsjubileum med att ge ut en skrift med autentiskt material ur föreningens arkiv. Volymen bygger på en tidigare minnesskrift, utgiven i samband med föreningens hundraårsfirande år 1980, men har kompletterats med personliga minnen från de tjugofem senaste åren. För den äldsta tiden, 1880–1913, dominerar dokument från föreningens framträdanden, tidningsrecensioner, dansprogram, foton m.m. Perioden 1920–1980 skildrar i dagböcker, krönikor och föreningsutskick utvecklingen, men också i många bilder.

Föreningen *Philochoros*, som betyder dansvännerna eller dansälskande, grundades 1880 och var det första folkdanslaget i Sverige. Initiativtagaren var medicine studerande Gustaf Sundström, som tyckte att den samtida dansen förfulats, och därför ville införa estetiska och fosterländska moment i dansen, och knyta den till det nationella arvet. Tidens intresse för det folkliga och nationella ledde på många håll i Europa till att folkdanslag och hembygdsföreningar bildades och museer grundades, i ett försök att rädda de seder man var rädd att industrialiseringen var på väg att utplåna. Sundströms reformiver gav honom snart öknamnet ”Dans-Luther”. Föreningens förste danslärare blev Carl Peschel Barowiak, av tysk-polsk börd, som verkat som dansör och danslärare i Tyskland, Polen, S:t Petersburg och Finland. Han försvann emellertid snabbt ur föreningen på grund av konflikter med Sundström om repertoaren.

*Philochoros* hade sina första framträdanden på Uppsala teater våren 1881, året därpå gjorde föreningen uppvisningar i Gävle, och 1883 reste sex medlemmar till 35 olika orter i norra Sverige för att inventera danser, musik och dräkter. I samband med denna forskningsexpedition gavs också hela 57 föreställningar med föredrag, musik och dans i folkton. En del av den insamlade musiken publicerades senare av föreningen. Vid föreställningarna dansades både mans- och kvinnoroller av män.